

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Pethő Gergely Tamás

**Poliszémia és kognitív nyelvészet
Rendszeres főnévi poliszémiatípusok a magyarban**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Budapest, 2004

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Hagyományos meghatározása szerint poliszémiának tekintjük azt a jelenséget, amikor egyazon szónak több jelentése van, és ezek a jelentések érezhetően összefüggnek egymással, pl. *nyelv* mint 'testrész' és mint 'kommunikációs eszköz'. A poliszémiát szembe szokták állítani a homonímia fogalmával, amely olyan esetekre vonatkozik, amikor két világosan különböző szónak, amelyeknek semmi köze egymáshoz, véletlenül egybeesik egy vagy több alakja, pl. *szív* mint főnév és mint ige.

A poliszémia az utóbbi mintegy húsz év szójelentéstani kutatásainak egyik legintenzívebben vizsgált témája volt, különösen a különböző kognitív nyelvészeti iskolák kedvelik. Ez érthető is, ha arra gondolunk, hogy a két meghatározó kognitív nyelvészeti vonulat — a holizmus és a modularizmus — mely jelenségeket tekinti a legérdekesebbnek. A holisztikus irányzat által középpontba helyezett két jelenség: a metafora és a metonímia egyaránt azzal jár, hogy egy-egy kifejezést, gyakran egy-egy szót használunk a szokásostól eltérő jelentésben. A számukra szintén alapvetően fontos prototipikalitás-fogalom a kutatók szerint szintén jól alkalmazható a poliszémia jelenségének leírására. Másfelől Bierwisch modularista kétszintű szemantikai iskolája eleve a szójelentés kontextusfüggő variációjának magyarázatát tűzte ki elsődleges céljául, azaz tág értelemben magát a poliszémiát.

Abban, hogy a szójelentéstani kutatáson belül meg tudta őrizni fontosságát a poliszémia kutatása, és messze maga mögé tudja utasítani pl. a hagyományos jelentésrelációk (hiponímia, antonímia, szinonímia stb.) témakörét, jelentős része volt annak a tényezőnek is, hogy nem csupán a kognitív nyelvészeti csoportok érdeklődnek iránta. 1990 óta (elsősorban Pustejovsky munkássága hatására) a számítógépes nyelvészeti kutatás is felfedezte a maga számára a poliszémia témáját, és egyre lényegesebb problémaként kezelik.

Értekezésemben áttekintem a poliszémiával kapcsolatos elméletek valamennyi lényeges csoportját, következetesen ütköztetem egymással a különböző iskolák által hangoztatott, azonos vagy összevethető példákkal kapcsolatos véleményeket, valamint saját megjegyzéseimmel is kiegészítem ezeket.

Kiindulópontom Paul D. Deane-nek a poliszémiáról írt kiváló disszertációja (1987), amely tartalmazza a témához kapcsolódó addig megjelent (többnyire a strukturális szemantikai irányzathoz tartozó) irodalom áttekintését is. Miután az ő igen alapos és lényeglátó szakirodalmi áttekintésére alapozva ismertetem a kortárs kutatás történeti előzményeit (kb. a

80-as évek elejéig), megvizsgálom azon kutatók munkásságát, akik a kognitív nyelvészet felől vizsgálták a poliszémia problémáját:

a holisztikus kognitív szemantikusok (elsősorban Lakoff és Geeraerts) munkáit, Deane elméletét is ide vonva;

és az elsősorban német kétszintű szemantikai iskolát (amelyet Bierwisch és Lang írásai alapoztak meg).

Részletesen tárgyalom Nunberg pragmatikai elméletét is, amely hatással volt mindkét említett csoportra, és ezekkel mintegy egy időben jelent meg.

Végül két számítógépes megközelítést ismertetek: a DATR tudásreprezentációs rendszert, amelyet Kilgarriff és Gazdar használt fel a poliszémia kezelésére, és végül, de nem utolsósorban a Pustejovsky köré csoportosuló Generative Lexicon csoportot.

Az értekezés irodalmi áttekintő részének a bibliográfiai jellegű áttekintés mellett másik és alighanem fontosabb célja az, hogy bemutassa és összehasonlítsa azokat az elképzeléseket, amelyeket ezek a csoportok megfogalmaztak, és összegezze, hogy a kutatás különféle irányzatai egy összefüggő egész részeinek tekinthetők-e, és ha igen, miképpen. Másképp megfogalmazva megpróbálom felvázolni azt a képet, amit akkor kapunk, ha megpróbáljuk összeilleszteni azokat a mozaikkockákat, amelyeket az egyes elméletek képviselnek.

Az értekezés fő részének célja minél szélesebb körű és — amennyire ez az előbbi szemponttal együtt realiztikus terjedelmi korlátok között megvalósítható — minél részletesebb leírását adni a poliszémiával kapcsolatba hozható jelenségeknek a magyar főnevek körében.

A vizsgálódás tárgyának a főnevekre való korlátozását az a tény indokolja, hogy kétségkívül vannak olyan poliszémiajelenségek, amelyek kifejezetten a főneveknél jelentkeznek. Mindazonáltal ez a korlátozás részben nem harmonizál a leírandó nyelvi anyaggal, ugyanis a főnévi poliszémia határainak kijelölése és leírása nem lehetséges anélkül, hogy bizonyos háttérfeltevésekkel rendelkezünk az igék poliszémiájával kapcsolatban. Emiatt néhány helyen kitekintek az igékkel, és elvétve a melléknevekkel kapcsolatos kérdésekre is, viszont a hangsúly mindvégig a főneveken van.

Mindvégig magukra a nyelvi jelenségekre összpontosítok, és nem törekszem általános poliszémiaelméleti tételek rendszeres kifejtésére. Így a poliszémia fogalmával, mentális ábrázolásával, valamint általában a szójelentéssel kapcsolatos elképzeléseim rendszerint csak implicit módon vannak jelen, vagy csak röviden utalok rájuk. A poliszémia terminust mindig tágan értelmezem, azaz a fejezet hatáskörébe tartozóként kezelek különféle jelenségeket, amelyeket a szakirodalom egy része poliszémiaként említ (így pl. a rendszeres és nem

rendszeres poliszémiát), viszont amelyek együttesen bizonyosan nem egyetlen természetes homogén jelenségosztályhoz tartoznak. Részletesen megvitatom, hogy az ilyen módon tágan meghatározott poliszémiafogalmon belül milyen csoportosításokra, illetve különbségtételekre van szükség, amennyiben a nyelvi anyagot adekvát módon kívánjuk megragadni.

2. Alkalmazott módszerek

A szakirodalmi áttekintés tapasztalataira támaszkodva a poliszémiát mint alapvetően lexikálisan motivált jelentésvariációt értelmezem, és a releváns jelenségek közét elhatárolom a következő, általam más természetűnek vélt fogalmaktól:

- homonímia
- általánosság
- határozatlanság
- aktív zónák
- kényszerített típusjegyzetés
- valódi metonímia

Ezekkel a fogalmakkal szembeállítom a poliszémiát, amelyen belül egy újabb lényeges szembeállítást érvényesítek: a rendszeres poliszémiát megkülönböztetem a nem rendszeres poliszémiától.

Gondolatmenetemnek lényeges elemét képezi a rendszeres poliszémia minél explicitebb meghatározása, amely első közelítésben a következőképpen történhet (az alábbi két tulajdonság szükséges feltételként fogható fel, nem állítom, hogy egyszersmind elégségesek is):

Rendszeres poliszémiának azt a jelenséget nevezzük, amikor $L_1, \dots, L_n$ ($n > 1$) lexémák adott A halmazára igaz, hogy

1. minden $L_n \in A$ lexéma jelentése valamilyen szempontból rokon a többiével (rendszerint kohiponima vagy hiponima-hiperonima viszonyban állnak egymással),
2. és bármely $L_n \in A$ lexémának van legalább két olyan olvasata (nevezzük ezeket L_n^1 és L_n^2 -nek), amelyekre igaz, hogy minden egyes $L_m \in A$ lexémának van olyan L_m^1, L_m^2 olvasata, amelyek ugyanúgy viszonyulnak egymáshoz, mint L_n^1, L_n^2 -höz. Ezt a kitéfelt szemantikai rendszerességnek nevezhetjük.

Az A halmaz tartalmát (intenzióját) rendszeres poliszémiatípusnak nevezem.

Informálisan megfogalmazva ez azt jelenti, hogy akkor beszélünk rendszeres poliszémiáról, ha legalább két olyan lexéma van, amelyek rendelkeznek különálló olvasatokkal, és ezek körében meg tudunk különböztetni legalább két olyan olvasattípust, amely mindegyik lexémánál visszatér, más szóval a lexémáknak vannak párhuzamos olvasataik.

Az olvasat kifejezést terminusként használom, amely a következőképpen explikálható: Az olvasat egy lexéma konkrét értelmezéseinek olyan (intuitívan meghatározott) típusa, amely

1. nem magyarázható meg arra való hivatkozással, hogy a lexéma jelentése általános, illetve határozatlan;
2. létezését a lexémához kapcsolódó fogalom szerkezete motiválja, valamint bizonyos esetekben — ezzel együtt vagy önmagukban — általános, hagyományosan metonimikusnak mondott fogalmi műveletek is;
3. a többi olvasathoz annyira hasonló, hogy nem érezzük önálló jelentésnek, hanem csupán „jelentésváltozatnak”.

Fontos szerepet játszik két további fogalom is: a termékenység és az akadályozás.

Termékenynek nevezem az olyan poliszémiatípusokat, amelyek szóállománya nem sorolható fel kimerítően, mivel az a fogalmi viszony, amely motiválja az adott poliszémiatípusba tartozó szavak olvasatait, érvényesülni fog bármely olyan újabb (újonnan alkotott vagy korábban még nem hallott) szó esetében is, amelynek a jelentése kellőképpen hasonlít az eleve a típusba tartozó szavak jelentéséhez.

E megfontolás alapján a poliszémiatípust tulajdonképpen szabályként is felfoghatjuk, amely egy szóhoz kapcsolódó adott fogalmi szerkezethez hozzárendel bizonyos számú lehetséges olvasatot. Ez a szabály a termékeny típusok esetében valódi szabálynak, nem termékeny típusok esetében pedig redundanciaszabálynak volna tekinthető.

A termékenységhez mint azt korlátozó tényező kapcsolódik az akadályozás fogalma. Akadályozásról mindenekelőtt morfológiai szabályok kapcsán beszélünk, amikor azt tapasztaljuk, hogy egy (egyébként termékeny) szabály egy szóra nem alkalmazható (kimenetét, azaz eredményét hibásnak érezzük), mert a szabály kimenetével (a létrejövő képzett vagy egyéb módon alkotott szóval) azonos jelentésű alak már önállóan lexikalizálódott a beszélő szótárában. A *szeret* igéből a termékeny *-ás/-és* képzővel például nem alkotható **szeretés* szó, mivel már létezik azzal azonos jelentésű *szeretet* szó.

A morfológiai akadályozásnak megfelelő korlátozások megfigyelhetők a rendszeres poliszémia kapcsán is: gyakran felvethető, hogy egy lexémát azért nem használunk olyan olvasatban, amelynek a létezésére egyébként a lexéma jelentése és egy megfelelő termékeny

rendszeres poliszémiatípus alapján számítanánk, mert a szóban forgó potenciális olvasattal azonos értelemben már szerepel másik lexéma a beszélő szótárában.

Miután mind a *rendszeres poliszémia*, mind pedig a számára kulcsfontosságú *olvasat* fogalmát körüljártam, minél átfogóbb leltárját igyekszem adni a magyar nyelvben megfigyelhető rendszeres poliszémiatípusoknak. Először a tisztán vagy döntően a lexémához kapcsolódó fogalom specifikus tulajdonságai által motivált típusokat sorolom fel („specifikus típusok”), majd azokat, amelyekben megítélésem szerint jelentős szerepet játszanak általános fogalmi műveletek is („általános típusok”).

3. Eredmények

3.1. Poliszémia és homonímia

Rámutatok, hogy e két fogalom hagyományos szembeállítására nem teljesen szerencsés, mert egymással össze nem mérhető dolgokat állít párba egymással: a poliszémia pusztán lexémákra, a homonímia pedig pusztán szóalakokra értelmezhető, azaz a két fogalom más-más szófogalomra épít. Annak, hogy ezt a tényt a meghatározások megfogalmazásakor nem szokták figyelembe venni, a következménye az, hogy nem tudjuk az ún. grammatikai homonímia eseteit helyesen besorolni.

Még ha körültekintőbben is fogalmazzuk meg a két definíciót, egy probléma semmilyen módon nem küszöbölhető ki: azt, hogy két szóalak egyazon lexéma két alakja-e vagy két különbözőé, csak úgy tudjuk eldönteni, hogy a jelentéseik hasonlóságát, illetve adott esetben a közöttük megfigyelhető különbség rendszeres voltát mérlegeljük. Mivel viszont ezek közül egyiket sem tudjuk biztosan és rendszeresen megítélni, így a poliszémia és a homonímia között átfogó és teljes különbségtételre nincs lehetőség.

3.2. Általános jelentés és határozatlan jelentés

Közismert, hogy a főnevek jelentése mindig általános, azaz egy főnév nem csak egyetlen individuumot nevezhet meg, hanem olyan dolgok egy osztályát, amelyeket bizonyos releváns tulajdonságok alapján közös kategóriába sorolunk, de amelyek nem feltétlenül teljesen azonosak egymással. Ezen kívül a jelentésük határozatlan (elmosódott) is, amennyiben a főnév által jelölt kategória határai szinte soha nem jelölhetők ki pontosan, azaz mindig adódhatnak olyan esetek, amikor nem tudjuk megítélni, hogy egy dolog a főnévvel megnevezhető-e, illetve hogy a főnévvel megnevezett dolog kiterjedése pontosan meddig tart.

A szójelentés általánosságával, illetve határozatlanságával hozható kapcsolatba két olyan jelenség, amelyeknek a poliszémia körébe való tartozását részletesebben vitatom.

Az első az aktív zónák jelensége: Egy tárgynak, eseménynek stb. az aktív zónája az, amire az adott helyzetben, az adott tevékenység alapján figyelünk, amely valamilyen szempontból kiugrik a környezetéből. Azáltal, hogy egy olyan kifejezéssel, amely egyébként kontextusból kiszakítva elsődlegesen a tárgy egészére vonatkozna, a tárgy aktív zónájára utalunk, egyszersmind háttérbe is szorítjuk, ki is rekesztjük a figyelmünkben a tárgy maradék részeit. Például ha esszük az almát, akkor az *alma* szó az alma héjára és húsára vonatkozik (ti. ezeket érinti a cselekvés). Ha reszeljük, akkor rendszerint csak a húsára. Ha szedjük, akkor a gyümölcs egészére. Amellett érvelek, hogy az aktív zónák kapcsán sem poliszémiáról, sem pedig a szó szoros értelmében véve metonímiáról nincs szó. A jelenség inkább a határozatlansághoz hasonló státuszt élvez a nyelvben, és azzal természeténél fogva is rokonítható.

Az utóbbi pár év poliszémiakutatásában különösen nagy figyelmet élveznek az olyan példák, amelyeket az irodalom az ún. kényszerített típusjegyzetetés fogalmával szokott megragadni. Egy ilyen mondat a következő: *Zsuzsa elkezdte a könyvet.*

A releváns mondatokban az az érdekes, hogy egy predikátum normális esetben adott (szintaktikai-szemantikai) típusú vonzatot (adott esetben igei csoport típusú tárgyat), illetve adott szemantikai-ontológiai fajtájú vonzatot (adott esetben eseményt kifejező tárgyat) kíván, viszont ettől bizonyos szerkezetekben el lehet térni. Kényszerített típusjegyzetetésről azért beszélünk, mert bár formailag a vonzatként szereplő kifejezés nem megfelelő argumentuma a predikátumnak, de úgy újraértelmezzük, hogy mégis értelmes és helyes legyen a szerkezet. A példamondatban eseményt jelentő igei csoport helyett konkrét tárgyat jelentő főnévi csoport szerepel az *elkezd* predikátum vonzataként, amit viszont újraértelmezünk, és így az 'elkezd valamit csinálni a könyvvel' értelmezést kapjuk.

Míg a generatív lexikon elmélet képviselői ezeket a szerkezeteket egyfajta poliszémiaként kezelik, én amellett érvelek, hogy ehelyett szemantikai alulspecifikáltsággal és pragmatikai jellegű jelentésgazdagítással kell számolnunk.

3.3. A rendszeres poliszémia és a metonímia

A rendszeres poliszémia (fentebb részletezett) fogalmának bevezetését követően ismertetek több mint 50, a magyarban megtalálható rendszeres poliszémiatípust. A típusok felsorolása két csoportra bontva történik. Először a specifikus, adott jelentésű főnevek körében érvényesülő, nem feltétlenül korlátlanul termékeny, és esetenként bizonyos konstrukciószerű sajátosságokat mutató poliszémiatípusokat ismertetem. Egy példa egy ilyen típusra:

'szoba' – 'bele való bútorok összessége'

ebédlő, fürdőszoba, hálószoba, konyha

- 'szoba'

Judit bement a hálószobába.

- 'bútorok összessége'

Nemrég vásároltam kétszázézerért egy szép új hálószobát.

Ezt követően bemutatok és részletesebben tárgyalok néhány kevésbé korlátozott, azaz általánosabb, a szakirodalomból is jól ismert jelenséget, így a típus-példány poliszémiát, az ún. „darálást” és a „csomagolást”.

A poliszémiatípusok bemutatását követően ismertetem a belőlük levonható általánosabb következtetéseket. Megfigyelhetjük mindenekelőtt, hogy a rendszeres poliszémiatípusok nemigen redukálhatók egyetlen jelenségre, azaz pl. nem következetesen egy metonimikus fogalmi művelet a forrásuk. Ehelyett azt tapasztaljuk, hogy bizonyos típusoknál egy jelentésvariációs minta megléte az adott nyelvben indukálhatja a hasonló variációt más szavaknál (ilyenkor a jelentésváltkozás adott jelentésmezőbe tartozó szavak csoportján belül nem teljesen következetes, ti. többé-kevésbé esetleges, hogy mely szavak mutatják a váltakozást és melyek nem). Más típusoknál úgy tűnik, hogy mélyebb magyarázatra szükség sincs, hanem pusztán gazdaságossági tényezők (azaz tömör fogalmazásmód) indokolja egy jelentés megjelenését egyes szavaknál, pl. 'orvosi tudomány' – 'olyan klinika, kórházi osztály stb., ahol az ennek körébe tartozó betegségeket kezelik' (*belgyógyászat, fogászat*).

3.4. A rendszeres poliszémia elhatárolásának problémái

Kitérek néhány további, egymástól független témára, amelyek olyan jelenségeket érintenek, amelyek hasonlítanak ugyan a rendszeres poliszémiára, de amelyeknek a besorolása valamilyen okból gondot okoz.

A rendszeres poliszémiára többnyire jellemző metonimikus jelentésvariáció például olyan szavak kapcsán is tapasztalható, amelyek egyedülként mutatják az adott váltakozást, azaz nem rendszeresen, pl. *A telefon meghibásodott. 'készülék' — Telefonod van. 'hívás'*. Mindazonáltal ez nyilvánvalóan lexikális jellegű jelentésvariáció (tehát valódi poliszémia), és nem valamely általános fogalmi művelet konkrét érvényesülése (azaz nem valódi metonímia a szó szokásos értelmében). Az ehhez hasonló esetek arra utalnak, hogy ugyan heurisztikus szempontból nagy a jelentősége a jelentésvariációk rendszerességének, de a poliszémia reprezentációja szintjén valószínűleg ennél természetesebb a váltakozás módja alapján (pl. „kemény” – „lágú” poliszémia) jellemezni a jelenségeket.

Ezt követően ismertetem a zeugmatesztet, amelyet a rendszeres (más terminológia szerint zárt) poliszémiának a nem rendszerestől való elválasztására javasoltak. A rendszeresen poliszém főnevek Fauconnier általánosítása szerint a megfelelő szerkezetekben nem járnak zeugmával, a nem rendszeresen poliszémek viszont igen. Ez a teszt azonban úgy tűnik, nem érvényesíthető általánosan, ti. pl. az *ajtó* szó 'tárgy' – 'nyílás' olvasatai tekintetében bizonyos mondatokban (bizonyos állítmányok mellett) zeugmát mutat, más mondatokban viszont nem:

*Az asztalos leakasztotta az ajtót, majd bement rajta.

A betörő berúgta az ajtót, majd bement rajta.

Így a határok kijelölésében az intuíciónknál nincs biztosabb támpontunk.

3.5. A nem rendszeres poliszémia

Ebben a témakörben mindenekelőtt két jelenségsoportot különíték el egymástól:

1. az olyan láthatóan metonimikusan motivált többértelműségeket, amelyek azonban ma egyáltalán nem termékenyek, és a szókincsen belüli eloszlásuk, valamint a metonimikusan motivált jelentésük teljesen előrejelezhetetlen. Ezt tapasztaljuk a 'testrész' – 'ruhadarab ezt fedő része', egykor vélhetően termékeny poliszémiatípussal kapcsolatban. Az ehhez tartozó szavak közül egyesek bizonyos ruhadarabokra vonatkoztatva még ma is „logikusan” viselkednek, azaz úgy, ahogy azt a típust motiváló metonimikus viszony alapján várjuk, pl. *a kabát / ing válla* 'vállat fedő része'; *a kesztyű ujjá* 'ujjat fedő része'. Előrejelezhetetlen eltéréseket is tapasztalunk azonban. Az *ujj* szó például a *kabát / ing ujjá* kifejezésben nem 'ujjat fedő rész', hanem 'kart fedő rész' értelmezést kap, a *szár* szó pedig a *nadrág szára* kifejezésben nem 'lábszárat fedő rész'-t, hanem 'lábát fedő rész'-t jelent. És teljesen esetleges, hogy mely testrésznevek és mely ruhadarabok nevével összekapcsolva mutatják a variációt: nem beszélhetünk például a *zokni ujjá*-ról, a *kabát fejé*-ről (pl. 'kapucni' értelemben); a nadrágnak van *dereka*, de nincs például *csípője* vagy *térde*.

2. az olyan metaforikus másodlagos jelentést mutató főneveket, amelyek viszont együttesen csoportot alkotnak, és egy ún. fogalmi metafora nyelvi megvalósulásaként írhatók le. Számos olyan testrésznév van például, amelyek metaforikusan bizonyos tárgyak bizonyos (az emberi testrészhöz hasonló formájú vagy viszonylagos helyzetű) részeit jelölhetik. Ilyenek a *cipő orra*, *nyelve* és *talpa*. Hasonló a *zsák* és *üveg szája* kifejezés, a *hegy* és *szék lába*, *hajó orra*, *hegy háta*, *gerince*, *szatyor füle*, *kancsó csőre* stb. Ezek együttesen az „egy tárgy egy (emberi) test” fogalmi metafora nyelvi megfelelőjének tekinthetők, és bizonyos rendszeresség jellemző rájuk, bár a variáció döntően idioszinkratikus és nem jelezhető előre.

3.6. Lényegesebb eredmények összefoglalása

A szakirodalmi áttekintő rész új és eredeti felismerésnek mondható végkövetkeztetése az, hogy míg a tágan értelmezett poliszémiáról szóló szakirodalom igen eltérő háttérfeltevésekre támaszkodva, nem egységes terminológiát mozgatva látszólag egymásnak ellentmondó vagy legalábbis egymással összeegyeztethetetlen magyarázatokat kínál a poliszémia jelenségére, ezek az ellentmondások valójában csak látszólagosak: részben a terminológia különbözőségére vezethetők vissza, részben pedig arra, hogy a különböző szerzők és iskolák más-más jellegű poliszémiajelenségekre koncentrálnak, és az ezekkel kapcsolatos felismeréseiket tévesen túláltalánosítják. Valójában jóval koherensebb kép alakul ki a poliszémiáról, ha egymás mellé tesszük az egyes megközelítések elemzéseit, mint amire számítanánk.

Emellett az átfogó eredmény mellett felhívtam a figyelmet az egyes megközelítésekkel kapcsolatos partikuláris (de megítélésem szerint nagy horderejű) problémákra, érvekkel alátámasztva állást foglaltam megoldásaik elfogadhatóságának kérdésében, valamint azt illetően, hogy egymáshoz képest milyen mértékben képesek a jelenségek leírására és magyarázatára.

A dolgozatnak a poliszémiával kapcsolatos saját gondolatmenetemet ismertető fő részében a következőkre fektettem a legnagyobb hangsúlyt:

1. Explikálom (részben követve a szakirodalmat, részben szembehelyezkedve vele) a rendszeres poliszémia fogalmát (és több járulékos fogalmat), szembeállítva más jellegű jelenségekkel. Így, bár nem javaslok olyan formális poliszémiaelméletet, amelyben bemutatom, hogy hogyan lehetnek reprezentálva a szójelentések az elmében, a végrehajtott fogalmi tisztázások és szembeállítások megítélésem szerint sokat elárulnak a tárgyalt jelenségek mibenlétéről és pszichológiai háttéréről.

2. A magyar főnevek körében található rendszeres poliszémiajelenségeknek részletes listáját ismertetem. Ezt az eredményt azért gondolom lényegesnek, mert az eddigi irodalomban soha nem történt kísérlet arra, hogy komoly elméleti alagra támaszkodva feltárják bármely nyelv főnévi rendszeres poliszémiatípusainak teljességét. Így mindeddig arról sem rendelkezünk megbízható információkkal, hogy az irodalomban tárgyalt rendszeres jelenségek mekkora horderejűek, azaz ténylegesen a szótár mekkora részét érintik.

Áttekintésem váratlan, a szakirodalomban eddig nem említett, így új eredményként értékelhető következtetések levonását tette lehetővé: Egyrészt kiderült belőle, hogy a lexikális akadályozás jelentős mértékben behatárolni látszik a rendszeres poliszémiajelenségek érvényesülését. Másrészt igen számos példa arra utal, hogy a rendszeres poliszémiát sok esetben nem annyira a metonímia mint fogalmi viszony, hanem inkább a gazdaságosságra, a mondandónk minél tömörebb megfogalmazására való törekvés motiválja.

4. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent publikációi

1. A poliszémia kezelése a kétszintű és a prototípuselméleti szemantikákban: *Szemiotikai Szövegtan* 11, Szeged, 1999, 25–52.
2. Die Behandlung der Polysemie in der Zwei-Ebenen-Semantik und den prototypen-theoretischen Semantiken. *Sprachtheorie und Germanistische Linguistik* 9.1.: 19–57. Debrecen/Münster, 1999.
3. A *száj* szó jelentésének kognitív szemantikai leírása. *Folia Uralica Debreceniensia* 5: 133–202. Debrecen, 1999.
4. Konzeptuelle Fokussierung. Bemerkungen zur Behandlung der Polysemie in der Zwei-Ebenen-Semantik. in: Kocsány, P./A. Molnár (szerk.), *Wort und (Kon)text. (MetaLinguistica 7)* Frankfurt/M.: Lang, 2001. S. 49-101.
5. What is Polysemy? — A survey of current research and results. Bibok, K./E. Németh T. (szerk.), *Pragmatics and the flexibility of word meaning*. Oxford: Elsevier, 2001, 175-224.
6. A főnevek poliszémiája. Kiefer F. (szerk.), *Előtanulmányok a Strukturális nyelvtan 4. kötetéhez*. Budapest: Tinta, 2003.